

Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska
UMCS Lublin

O eksplikowaniu konceptów kulturowych

Etnolingwistyka

-> **przedmiot badań:** relacja język a kultura:

Bartmiński Jerzy, 1986, Czym zajmuje się etnolingwistyka?, „Akcent” nr 4.

Bartmiński Jerzy, 2006, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin.

Bartmiński Jerzy, 2010, *Pojęcie „językowy obraz świata” i sposoby jego operacjonalizacji*, [w:] *Jaka antropologia literatury jest dzisiaj możliwa?*, red. Przemysław Czapliński, Anna Legeżyńska, Marcin Telicki, Poznań, s. 155-178.

-> **funkcje dyscypliny:** badanie „narracji interpretujących rzeczywistość”, tożsamościowy charakter dyscypliny

Niewiara Aleksandra , 2009, *Kształty polskiej tożsamości. Potoczny dyskurs narodowy w perspektywie etnolingwistycznej (XVI-XX w.)*, Katowice.

Chlebda Wojciech, 2010, *W poszukiwaniu językowo-kulturowego obrazu świata Słowian*, [w:] *Etnolingwistyka a leksykografia. Tom poświęcony Profesorowi Jerzemu Bartmińskiemu*, red. Wojciech Chlebda, Opole, s. 7-20.

Misiak Małgorzata, 2018, *Tożsamość kulturowo-językowa Łemków w ujęciu etnolingwistycznym*, Wrocław.

Tożsamość zbiorowa badana w ramach etnolingwistyki to:

- „wyabstrahowana z tożsamości indywidualnych członków danej zbiorowości część wspólna ich samoidentyfikacji”,
  - konstrukt mentalny, do którego dostęp dają dopełniające się i „uzewnętrznione” językowo obrazy (Bartmiński, Chlebda 2008: 12),
  - (samo)wiedza ucieleśniona w różnych postaciach zachowania, w tym językowo-komunikacyjnego (Gajda 2008: 10),
  - podzielane przez zbiorowość przekonania, to wartości i odpowiadające im symbole (Chlebda 2010).
-
- Bartmiński Jerzy, Chlebda Wojciech, 2008, *Jak badać językowo-kulturowy obraz świata Słowian i ich sąsiadów?*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 20, s. 11-27.
  - Gajda Stanisław 2008, *Słowiańskie dyskursy tożsamościowe*, [w:] *Tożsamość a język w perspektywie slawistycznej*, red. Stanisław Gajda, Opole, s. 7-17.

- **Pytania stawiane w kontekście funkcji etnolingwistyki jako „dyscypliny tożsamościowej”:**
  - Jakie fenomeny językowe składają się na tożsamość?
  - Jakimi metodami można ją badać?
  - Jakie podstawy materiałowe brać pod uwagę?

Narracyjny charakter językowych manifestacji

1. Narracje to opowieści, które jednostka i grupa „przejmują”, i które stają się dla nich „historią rzeczywistą” (Ricoeur 2008: 354, za: Misiak 2018: 52).
2. Narracja to szczególna forma rozumienia i przedstawiania rzeczywistości (Trzebiński 2002).

Jerzy Trzebiński, *Wpływ dynamiki epizodów i klarowności wątku na siłę oddziaływania historii*, [w:] *Narracyjność języka i kultury*, red. Dorota Filar, Dorota Piekarczyk, Lublin 2014, s. 35-51:

„Jesteśmy zanurzeni w narracyjnie uporządkowanej rzeczywistości w podwójnym sensie: doświadczamy świata bezpośrednio jako ciągu historii, ale też otrzymujemy wiedzę o świecie „z drugiej ręki” – od innych, w formie opowieści przedstawiających fikcyjne lub doświadczane realnie przez innych historie” (Trzebiński 2014: 36).

Wojciech Burszta, *Przyleganie do przeszłości*, [w:] *Konstrukcje i dekonstrukcje tożsamości*, t. 3. *Narracja i pamięć*, red. Ewa Golachowska, Anna Zielińska, Warszawa 2014, s. 17-38:

- Narrację można [...] ujmować jako opowiadanie (za pomocą jakiegokolwiek medium, zwłaszcza jednak w języku) o serii zdarzeń temporalnych w taki sposób, aby ukazać znaczenie i wagę przedstawionej sekwencji – określoną historię albo intrygę narracji. Wyjaśnienia o strukturze narracyjnej zakładają sekwencję dwóch lub więcej jednostek informacyjnych (zdarzenia, stany mentalne, grupy ludzi, właściwie cokolwiek, co jesteśmy w stanie intencjonalnie wyodrębnić), takich, iż jeśli zmieni się porządek sekwencji, zmienia się także wyjaśnienie. Właśnie sekwencyjność odróżnia narrację od innych sposobów przedstawiania świata – od abstrakcyjnej „teorii”, ulotności „uczucia”, symultaniczności doznań zmysłowych, semantycznej zawartości „metafory”, czy niewzruszoności „modelu.”
- Narracja to także nadawanie światu temporalności, forma reprezentacji skupiona na wyrażaniu koherencji w czasie. Narracyjność to nade wszystko uznanie, że zachowania ludzkiego nie można rozpoznać w oderwaniu od kontekstu, w jakim się pojawia. Chodzi tutaj o intencje, jakie przyświecają działającej osobie, ale także – co w tym momencie bardziej istotne – o społeczny kontekst jej działania.” (Burszta 2014: 21).

Narrację traktuję nie tyle jako formę podawczą ujętą w ramy biografii/historii w „sieci rozmowy”, co raczej jako podmiotową opowieść o świecie i jego składnikach, opowieść oddawaną w postaci zespołu sądów bardziej i mniej stabilizowanych, które składają się jednocześnie na interpretację świata.

- Takie rozumienie narracji („narracji interpretujących rzeczywistość”) łączę z pojęciem **definicji kognitywnej**, która

„za cel główny przyjmuje zdanie sprawy ze sposobu pojmowania przedmiotu przez mówiących danym językiem”, tj. z „utrwalonej społecznie i dającej się poznać poprzez język i użycie języka wiedzy o świecie, kategoryzacji jego zjawisk, ich charakterystyki i wartościowania (Bartmiński 1988a: 169).

Definicja kognitywna ma charakter narracyjny – jest narracją o pewnym wycinku świata (zob. SLSJ; SSiSL; por. zwłaszcza Bartmiński 2011, 2014).

- Bartmiński Jerzy, 1988, *Definicja kognitywna jako narzędzie opisu konotacji słowa*, [w:] *Konotacja*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin, s. 169-183.
- Bartmiński Jerzy, 2014, *Narracyjny aspekt definicji kognitywnej*, [w:] *Narracyjność języka i kultury*, red. Dorota Filar, Dorota Piekarczyk, Lublin, s. 99-115.
- Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława, 2017, *Czy definicja kognitywna jest definicją otwartą?*, [w:] *Barwy słów. Studia lingwistyczno-kulturowe*, red. Dorota Filar, Piotr Krzyżanowski, Lublin 2017, s. 549-571.

Zastosowanie definicji kognitywnej w opisie różnego typu jednostek :

- znaczeń słów,
- pojęć,
- stereotypów (= koncepty kulturowe)
- kulturemy.

„Stereotyp”:

- U. Majer-Baranowska, *Stereotyp językowy ‘płaczu’ w polszczyźnie ludowej*, 1988;
- J. Masłowska, *Ludowy stereotyp rzeki – zarys struktury*, 1990;
- J. Bartmiński *Jak zmienia się stereotyp Niemca Polsce?*, 1994;
- J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, *Stereotyp słońca w polszczyźnie ludowej*, 1996;
- J. Bartmiński, *Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem – na przykładzie stereotypu „matki”*, 1998;
- J. Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku*, 2007;
- J. Bartmiński, I. Lappo, U. Majer-Baranowska, *Stereotyp Rosjanina i jego profilowanie we współczesnej polszczyźnie*, 2002;
- I. Bielińska-Gardziel, *Stereotyp rodziny we współczesnym języku polskim*, 2009)

„Obraz” i „portret”:

J. Adamowski, *Językowy portret lądu w polskiej kulturze ludowej*, 1992)

A. Kaczan, *Obraz anioła i diabła w przysłowjach i frazeologizmach*, 2005;

W. Kajtoch, *Językowe obrazy świata i człowieka w prasie młodzieżowej i alternatywnej*, 2008;

„Znaczenie słowa”:

M. Mazurkiewicz-Brzozowska, *Wybrane warianty znaczenia słowa we współczesnej polszczyźnie i ich struktura kognitywna*, 1993).

„Pojęcie”:

- J. Bartmiński, *O profilowaniu pojęć w słowniku etnolingwistycznym* (1993a),
- U. Majer-Baranowska, *‘Woda’ – profile pojęcia w polszczyźnie ludowej* (1993),
- A. Głaz, *Profilowanie pojęć w tekście a jego nieprzekładalność* (1998),
- Pojęcie ojczyzny we współczesnych językach europejskich* (Bartmiński red., 1993),
- M. Lewicki, *Próba profilowania pojęcia „droga” na podstawie idiomaty zmów języka polskiego* (1998),
- K. Mosiołek-Kłosińska, *Profile pojęcia „komunizm” (na podstawie wypowiedzi z okresu kampanii wyborczej 1995)* (1998),
- J. Bartmiński, G. Żuk, *Pojęcie RÓWNOŚCI i jego profilowanie we współczesnym języku polskim* (2009).

Regulacje różnic między pojęciami:

Nina Gryshkova, *Leksem, pojęcie, stereotyp, koncept, znaczenie, idea – propozycja regulacji terminologicznych* (2012: 226):

„pojęcia są stabilne, uniwersalne, precyzyjne”, „istnieją na zasadzie konwencji i podlegają świadomej regulacji” (Gryshkova 2012: 226).

Jerzy Bartmiński i Wojciech Chlebda:

Terminu „koncept”, który zdobywa sobie coraz większą popularność (por. Judin 2008; Stefanskij 2011; Gryshkova 2012: 215–228; Jaworska 2012), używamy tu wymiennie z terminem „stereotyp” [...]. Na „koncept”, czyli „stereotyp”, składa się szerszy zespół cech niż na „pojecie”, tworzy go bowiem treść nie tylko poznawcza, lecz także emotywna i pragmatyczna, oparta na indywidualnym i społecznym doświadczeniu ludzi (Bartmiński, Chlebda 2013: 70-71).

„Koncept”:

J. Bartmiński, I. Bielińska-Gardziel, *Polski językowo-kulturowy obraz DOMU i jego profile* (2015),

Koncept PRACY we współczesnej polszczyźnie (Bartmiński, Brzozowska 2016)

- Składnikami JOS są *stereotypy* czyli *koncepty kulturowe*. Ostatnio ograniczamy użycie terminu *stereotyp* na rzecz *konceptu* ze względu na powszechne (niedające się przewyciężyć) używanie *stereotypu* w sensie uprzedzeń, więc z negatywną konotacją. Termin *koncept* – z dodatkiem: *kulturowy* nie sprawia takich problemów. Jest definiowany najkrócej mówiąc, jako „pojęcie nacechowane aksjologicznie i wyposażone w swoiste konotacje (Gryshkova 2014). Na *koncept* składa się więc szerszy zespół cech niż na *pojęcie*. *Pojęcie* zawiera tylko cechy poznawcze: *matka* to ‘kobieta, która urodziła’, *teściowa* to ‘matka męża’; natomiast *stereotyp/ koncept* zawiera także treści emotywnie i pragmatyczne, tj. bogatą konotację językową i kulturową: *matka* ‘kochająca’, ‘opiekuńcza’, ‘troskliwa’ itd., *teściowa* ‘nieżyczliwa’, ‘złośliwa’ (Bartmiński 2018: 36).

„Kulturem”

- Alicja Nagórko, *Metody kontrastywne a etnolingwistyka (lingwistyka kulturowa)*, [w:] *Multikulturowość, tożsamość narodowa, mniejszości na Węgrzech i w Polsce*, red. Éva Fórián, Debreczyn 2004, s. 23–33.
- Alicja Nagórko, Marek Łaziński, Hanna Burkhardt, *Dystynktywny słownik synonimów*, Kraków 2004.
- Tambor Jolanta, *Mowa Górnoślązaków oraz ich świadomość językowa i etniczna*, Katowice 2008.
- Maciej Rak, *Kulturemy podhalańskie*, Kraków 2015.

„jednostki etnolingwistyczne, słowa klucze, które w planie wyrażania są reprezentowane przez pojedyncze leksemy, zaś w planie treści mają tak bogate znaczenia, że dzięki nim można zrozumieć specyfikę danej społeczności narodowej, etnicznej lub regionalnej” (Rak 2015: 13).

„ważne dla samoidentyfikacji jakiejś społeczności słowa klucze, charakteryzujące zarówno jej stosunek do tradycji, dziedziczonych wartości, jak i radzenie sobie z czasem teraźniejszym, aktualne przyzywanie świata” (Nagórko, Łaziński, Burkhardt 2004: XIX).

Obecność jednostek (stereotypów/konceptów kulturowych) w ramach dwóch odmian etnolingwistyki

Pojęcie, stereotyp (koncept kulturowy), kulturem integrują sfery języka, umysłu i kultury.

Anna Wierzbicka, *Język – umysł – kultura* (1999)

Edward Sapir, *Kultura, język, osobowość* (1978)

Benjamin Lee Whorf, *Język, myśl, rzeczywistość* (1982).

Stereotypy (koncepty kulturowe) jako kluczowe jednostki w opisie etnolingwistycznym, funkcjonują w ramach dwóch odmian etnolingwistyki - „ludowej” i „narodowej”.

„etnolingwistyka ludowa” – bada język ludowy i kulturę ludową,

„etnolingwistyka narodowa” – bada język standardowy i kulturę ogólnonarodową.

Opisy stereotypów/konceptów kulturowych – projekty badawcze:

- *Słownik stereotypów i symboli ludowych (SSiSL 1996-2018)*
- *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów (LASiS 2015-2019)*

Założenia:

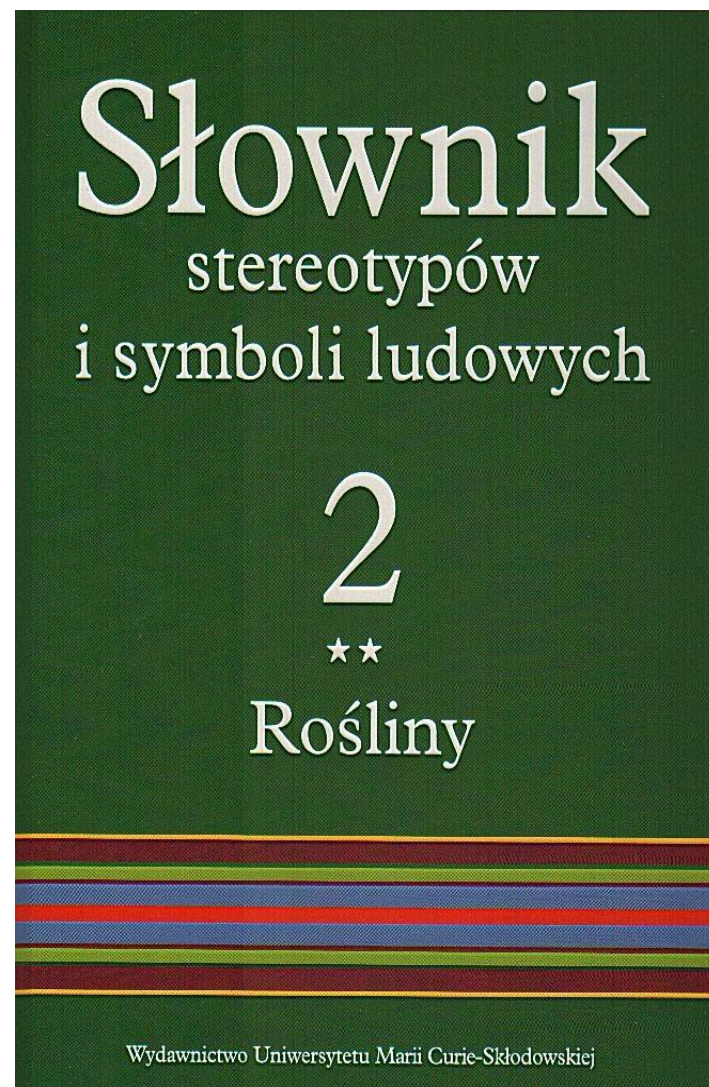
- 1) język jest nie tylko narzędziem komunikacji, ale też efektem procesu doświadczania, konceptualizacji i interpretacji świata;
- 2) w gramatyce, słownictwie i tekstach – utrwalony jest językowy obraz świata (JOS);
- 3) JOS jest czynnikiem konsolidującym określone wspólnoty: rodzinne, lokalne, regionalne, narodowe (też transnarodowe); jest czynnikiem decydującym o ich tożsamości;
- 4) u podłoża JOS leżą wartości, których hierarchia i pojmowanie są różne w zależności od języka i kultury, doświadczeń historycznych i aspiracji wspólnot;
- 5) porównawcze badanie językowych obrazów świata różnych wspólnot komunikacyjnych pozwala uchwycić podobieństwa i różnice w konceptualizacjach świata.

*Słownik stereotypów
i symboli ludowych,
t. 2. Rośliny, cz. 3. Kwiaty.*

Koncepcja całości i redakcja
Jerzy Bartmiński,
zastępca redaktora
Stanisława Niebrzegowska-
Bartmińska.

Lublin 2019

**LEKSYKON
AKSJOLOGICZNY
Słowian i ich sąsiadów**

4

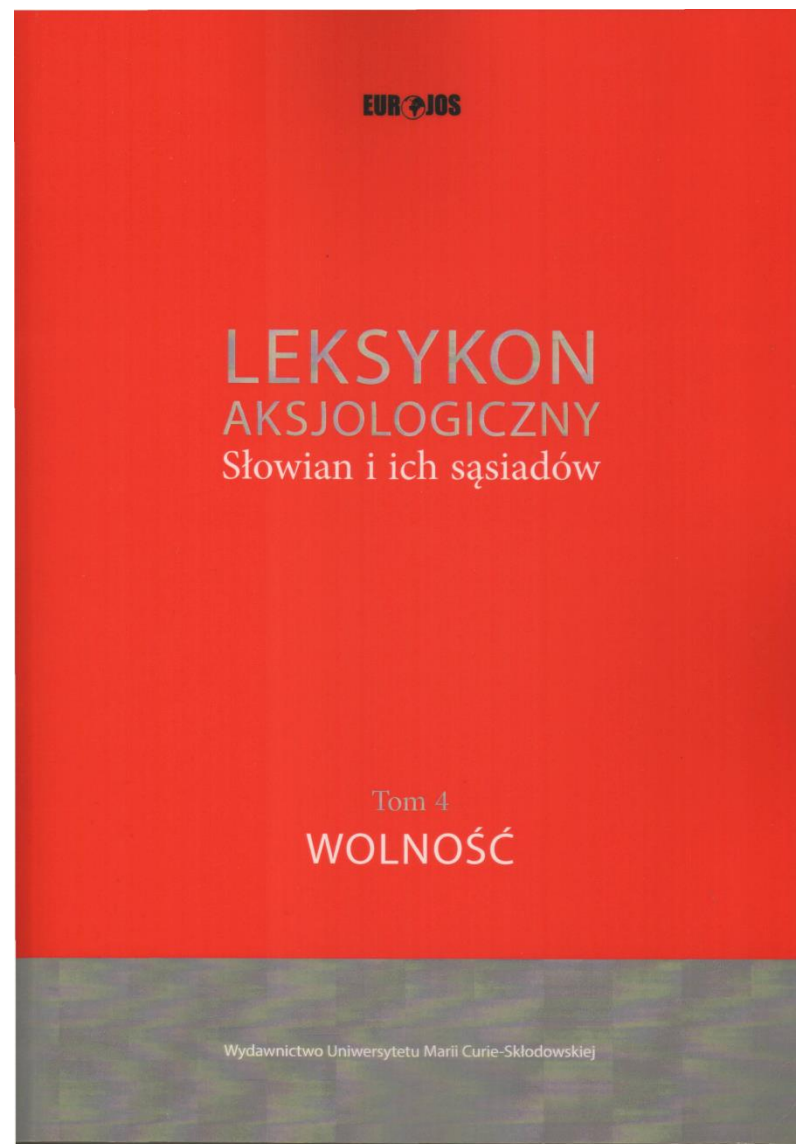
WOLNOŚĆ

Redakcja

Maciej Abramowicz

Jerzy Bartmiński

Lublin-Warszawa 2019

Jakie typy danych przydatne są w rekonstrukcji JOS?

Jerzy Bartmiński, 2010, *Pojęcie „językowy obraz świata” i sposoby jego operacjonalizacji*, [w:] *Jaka antropologia literatury jest dzisiaj możliwa?*, red. Przemysław Czapliński, Anna Legeżyńska, Marcin Telicki, Poznań, s. 155-178.

- a) słownictwo,
- b) integralne znaczenia słów, obejmujące zarówno strefę jądrową, jak i strefy peryferyjne,
- c) formę wewnętrzną słowa,
- d) pola semantyczne, ich wewnętrzną organizację, ilość i jakość leksykalnych eksponentów,
- e) frazeologizmy, utarte kolokacje (frazemy), metafory, czyli derywaty semantyczne;
- f) gramatykę (kategorie językowe);
- g) teksty, poczynając od minimalnych jak przysłowia po wielozdaniowe, przy analizie których wartość szczególną mają sądy presuponowane;
- h) dane „przyjęzykowe”: przyjęte i obowiązujące zachowania, praktyki, obrzędy, przekonania i wierzenia, bez których niemożliwe jest normalne porozumienie językowe i interpretacja wypowiedzi;
- i) badania ankietowe, zwłaszcza ankiety z pytaniami o charakterze otwartym.

Podstawa materiałowa w *Słowniku stereotypów i symboli ludowych*:

- a) dane dialektologiczne (systemowe potoczne i gwarowe),
- b) dane folklorystyczne (teksty, począwszy od małych form folkloru, jak zagadki, przysłowia, zaklęcia, przez pieśni (doroczne i rodzinne, powszechne itd.), prozę ludową (bajki, podania, legendy, opowieści itp.) – po wiersze poetów chłopskich,
- c) dane etnograficzne (zapisy wierzeń i opisy praktyk).

Podstawa materiałowa (tzw. S-A-T) w *Leksykonie aksjologicznym Słowian i ich sąsiadów* :

- a) systemowe (S) – czerpane ze źródeł leksykograficznych (słowników ogólnych, etymologicznych, frazeologicznych, słowników synonimów i antonimów),
- b) „wywołane”, uzyskane metodą badań ankietowych, z preferencją dla metody ankiety otwartej (A);
- c) ekscerpowane z różnogatunkowych tekstów (T), które są manifestacją systemu językowego, opierają się także na społecznych konwencjach, zawierają również elementy autorskiej kreacji.

Zob. Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława, 2017, *Jakie dane są relewantne etnolingwistycznie?* „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 29, s. 11-29.

Dwa opisy etnolingwistyczne (holistyczny i separacyjny)

Trudno byłoby opisać całościowo polski, litewski, rosyjski, ukraiński itd. obraz świata –można jednak skupić się na wybranych „wycinkach” JOS (stereotypach / konceptach kulturowych) i analizować kolejne źródła (dane).

Rekonstrukcji można dokonać dwuetapowo:

- a) analizując każdy typ danych oddzielnie,
- b) potem połączyć wszystkie typy danych w opis syntetyczny.

Opisy separacyjne mogą być nieco różne, np. wnioski z analizy derywatów mogą nie pokrywać się w 100% z wnioskami z analizy frazeologizmów itp.

Pierwszy etap (**separacyjny, izolowany**) z natury jest cząstkowy, drugi (**holistyczny, zintegrowany**) powinien być pełny (zob. Niebrzegowska-Bartmińska 2014).

RÓŻA w Słowniku stereotypów i symboli ludowych

Niebrzegowska-Bartmińska, 2019, *Róża*, [w:] SSiSL, t. 2. *Rośliny*, cz. 3. *Kwiaty* (w druku).

Wstęp. Eksplikacja: Nazwy i odmiany. Kategoryzacje. Kompleksy i kolekcje. Opozycje. Pochodzenie i transformacje. Części. Wygląd i cechy niezwiązane z wyglądem. Zapach. Liczba róż. Uprawa: sadzenie, kwitnienie, wędnięcie, opadanie. Lokalizacja, lokalizator. Miary. Świecenie. Wykorzystanie praktyczne, w obrzędach, w lecznictwie i kosmetyce, w magii płodnościowej, w charakterze środka magicznego. Przepowiednie i wróżby. Ekwiwalencje. Symbolika.

Dokumentacja: Zagadki. Przysłowia. Modlitwy i modlitewki. Zamówienia. Wyliczanki, wpisy do pamiętników, rymowanki. Gry i zabawy. Powinszowania bożonarodzeniowe i noworoczne. Kolędy bożonarodzeniowe i pastorałki. Kolędy życzące. Pieśni wielkopostne i wielkanocne. Pieśni wiosenne i gaikowe. Pieśni sobótkowe. Pieśni żniwne i dożynkowe. Przemowy weselne. Pieśni i przyśpiewki weselne. Pieśni pogrzebowe. Pieśni miłosne i zalotne. Pieśni maryjne. Pieśni o świętych. Pieśni rekruckie, partyzanckie i żołnierskie. Pieśni sieroce. Pieśni i przyśpiewki rodzinne i stanowe. Pieśni refleksyjne i żartobliwe. Ballady. Wierszowane listy miłosne. Bajki i baśnie. Legendy. Opowieści. Pisana poezja chłopska.

Bibliografia.

Polska *WOLNOŚĆ* w *Leksykonie aksjologicznym Słowian i ich sąsiadów*

Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska , *WOLNOŚĆ* w polskiej lingwokulturze , [w:] LASiS-4 (2019), s. 188-244.

1. Wprowadzenie
2. Historyczne i współczesne koncepcje *WOLNOŚCI*
3. Podstawa materiałowa opisu *WOLNOŚCI*
4. *WOLNOŚĆ* w świetle danych systemowych (etymologia i derywaty, definicje słownikowe leksykalnych eksponentów konceptu *WOLNOŚĆ*; kategoryzacje, synonimy, antonimy, frazematyka)
5. Dane ankietowe
6. Dane tekstowe (przysłowia, teksty literackie, korpusowe, teksty publicystyczne i eseje)
7. Syntetyczna definicja kognitywna *WOLNOŚCI* (na podstawie wszystkich typów danych)
8. Profilowanie *WOLNOŚCI* w polskich dyskursach publicznych
9. Podsumowanie.

Syntetyczna definicja kognitywna *WOLNOŚCI* (na podstawie wszystkich typów danych) przyjęła kształt następujący:

- *WOLNOŚĆ* to:
- stan pożądaný (postulowany),
- w którym możemy sami (zgodnie z własną wolą) wybierać i decydować, co chcemy robić lub nie robić,
- bez zewnętrznego przymusu (kiedy nie jesteśmy skrepowani nakazami ani zakazami).

(a) **Podmiotem polskiej wolności** może być: naród (*wolność państwa, ojczyzny, kraju*); grupa społeczna, klasa (*wolność stanów, ludu*), człowiek jako osoba (por. *wolność człowieka, jednostki, wolność osobista, indywidualna*).

(b) **Zakres wolności** (w systemie języka polskiego, ankietach i tekstach) obejmuje sferę myśli, słów i działań: wyboru religii i wyznania (*wolność sumienia, wolność religijna, wolność religii, wyznania, kultu*), publicznego wypowiedzania się w mowie i w piśmie (*wolność druku, słowa*), demonstrowania swoich postaw, przekonań i orientacji (*wolność zrzeszania się, zgromadzeń, dyskusji*).

(c) **Granice i ograniczenia wolności** mogą być narzucone i wprowadzane z zewnątrz albo być przyjęte dobrowolnie przez podmiot wolności, wolność może więc być *wewnętrzna* i *zewnętrzna*. Jedna i druga może być traktowana jako wartość stopniowalna (*wolność całkowita, nieograniczona* vs *wolność częściowa, ograniczona*). Wolności można kogoś pozbawić w zupełności (*odebrać komuś wolność; niewolnik, więzień*) lub częściowo (por. *ograniczyć, krępować czyjąś wolność, zniewolić kogoś*, por. Miłosza *Zniewolony umysł*).

(d) **Cechy wolności** – w dawniejszych słownikach rozróżnia się wolność *dobrą i złą*, czemu odpowiada w dyskursach nowsze rozróżnienie wolności *prawdziwej* i wolności *falszywej, złudnej*.

(e) **Fundamenty**, do których odwołują się koncepcje wolności, mogą mieć charakter religijny lub świecki, wynikać z uznania przyrodzonej godności człowieka i jego naturalnych praw.

(f) **Wolność wchodzi w sieć innych ważnych wartości**, odpowiednio do ideowego (ideologicznego) ukierunkowania dyskursu: z demokracją, równością, odpowiedzialnością, solidarnością, bezpieczeństwem.

Profile wolności

1. liberalno-demokratyczny („Gazeta Wyborcza”, „Polityka”),

2. katolicki:

a) wariant instytucjonalno-kościelny

b) wariant liberalno-katolicki („Tygodnik Powszechny”, „Więź”, „Znak”)

c) wariant narodowo-katolicki („Nasz Dziennik”, „Fronda”),

3. narodowo-prawicowy („Gazeta Polska”, „Wprost”, „Nasz Dziennik”),

4. lewicowy („Krytyka Polityczna”, „Trybuna”, wcześniej „Trybuna Ludu),

5. radykalnie liberalny, anarchistyczny („Przegląd Anarchistyczny”, „Nie”),

6. feministyczny („Wysokie Obcasy”, „Zadra”).

Przy charakteryzowaniu każdorazowo pod uwagę brane są parametry: podmiot wolności, cechy, zakres i ograniczenia wolności, jej fundamenty oraz relacje do innych wartości.

Usieciowienie stereotypów/konceptów – usieciowienie wartości

- **Koncepty kulturowe pozostają w sieci wzajemnych zależności.**
- **Usieciowienie wartości pozostaje sprawą światopoglądu podmiotu i tego, w jaki sposób on sam siebie identyfikuje, jak określa swoją tożsamość, czy uznaje siebie za człowieka religijnego, katolika, osobę o laickim światopoglądzie, przedstawiciela prawicy lub lewicy, Polaka, Europejczyka czy kosmopolitę, bezpaństwowca.**
- **Podmiot może też być poliwalentny i łączyć różne, możliwe do pogodzenia, tożsamości.**

Charles Tylor, 2001, *Źródła podmiotowości. Narodziny tożsamości nowoczesnej*, Warszawa.

„Dla niektórych ludzi ich tożsamość określana jest częściowo przez jakiś rodzaj moralnych bądź duchowych więzi, właściwych na przykład katolikowi lub anarchiście. Dla innych może być ona określona przez naród lub tradycję, do której należą jako Ormianie lub, powiedzmy, Québécois. Nie chcą przez to powiedzieć jedynie, że czują się mocno związani z jakimiś duchowymi poglądami czy pochodzeniem: chodzi tu raczej o to, że zjawiska te dostarczają ram, wewnątrz których ludzie ci decydują o swoim stanowisku w kwestii tego, co jest dobre, wartościowe, godne podziwu, ważne. [...]

Podmiotowość istnieje jedynie w obrębie czegoś, co nazywam „sieciami rozmowy”. To właśnie ta pierwotna sytuacja nadaje sens naszemu pojęciu „tożsamości”: określając, z jakiego miejsca mówię i z kim rozmawiam, umożliwia ona odpowiedź na pytanie o to, kim jestem. Pełne określenie tożsamości człowieka obejmuje więc zwykle nie tylko jego stanowisko w pewnych moralnych i duchowych kwestiach, ale również musi odwołać się do określającej go wspólnoty. Te dwa wymiary ujawniły się [...] gdy mówiłem o identyfikowaniu samego siebie jako katolika czy anarchisty, lub jako Ormianina czy Québécois. Zwykle jednak oba wymiary nie wykluczają się nawzajem. Tak więc faktem decydującym dla samookreślenia osoby A może być to, że jest ona katolikiem i Québécois; dla samookreślenia osoby B zaś – to, że jest ona Ormianinem i anarchistą. (Te opisy mogą nie wyczerpywać tożsamości żadnej z nich)”. (Tylor 2001: 53, 70-72).

WOLNOŚĆ w sieci wartości

PROFILE (typ dyskursu i podmiotu)	WARTOŚCI
liberalno-demokratyczny	niepodległość – równość – solidarność – tolerancja – demokracja – dostatek - bezpieczeństwo
radykałnie liberalny, anarchistyczny	równość – sprawiedliwość społeczna - całkowite zniesienie przymusu, ucisku i wyzysku - tolerancja
katolicki	
a)instytucjonalno-kościelny	a) dobro – prawda – solidarność z drugim człowiekiem – odpowiedzialność
b)liberalno-katolicki	b) prawo – moralność
c)narodowo-katolicki	c) niepodległość państwowa – suwerenność narodu – odpowiedzialność – sumienie
narodowo-prawicowy	suwerenność – niepodległość państwa – prawa rodziny – Bóg – religia – silne państwo
lewicowy	równość – braterstwo – solidarność – sekularyzacja – świecki humanizm
feministyczny	równość – siostrzeństwo – brak dyskryminacji – swoboda ekonomiczna i obyczajowa

Usieciowienie konceptu RÓŻA

Plan znaczeń dosłownych

lilia – ruta – mirt (itd.) – jako kwiaty
panieńskie

Plan znaczeń naddanych

życie – piękno – młodość – czystość – miłość
– radość – szczęście – dobrobyt – boskość –
świętość – cierpienie – męczeństwo – śmierć

W analizach lingwistyczno-kulturowych (w *Słowniku stereotypów i symboli ludowych*, w *Leksykonie aksjologicznym Słowian i ich sąsiadów*) **ważne jest nie tylko uchwycenie sieci leksykalnej i pojęciowej, ale też sposobów rozumienia wartości w ramach nadrzędnej sieci aksjologicznej, tzn. łączącej dany koncept/stereotyp z różnymi wartościami, ze światem idei kulturowych.**

Dziękuję za uwagę!

